

تبیین اثرات ژئواکونومیکی مناطق آزاد بر توسعه مناطق پیرامون مطالعه موردی منطقه آزاد انزلی

یاسر عظیمی لمیر

دانشجوی دکترای جغرافیای سیاسی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهر ری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
دکتر محسن رنجبر^۱

دانشیار جغرافیای طبیعی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهر ری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

علی اصغر اسماعیل پور روشن

استادیار جغرافیای سیاسی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهر ری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تهمینه دانیالی

استادیار جغرافیای انسانی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهر ری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

محمد اخباری

استادیار جغرافیای سیاسی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهر ری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۳/۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۲۹

چکیده

نقش اصلی مناطق آزاد در کشورهای در حال توسعه، تغییر تفکر اقتصادی در این کشورها و همسویی اقتصاد ملی این کشورها با اقتصاد جهانی است. در شرایط کنونی جهان، روند آزادسازی اقتصادی یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر تلقی می‌شود، لذا ضرورت تشکیل مناطق آزاد از دیدگاه مفهوم جهانی شدن نیز لازم است مورد بررسی قرار گیرد. درک صحیح تغییرات گسترده در صحنه‌های اقتصادی، تکنولوژی، فن‌آوری اطلاعات، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی و استقبال از آن و نیز مدیریت اینگونه تحولات در مقیاس پابلوت مناطق آزاد امری اجتناب‌ناپذیر است. مهمترین ابزارهای جهانی‌سازی در چهار مقوله تولید، تکنولوژی، سرمایه‌گذاری و تجارت خلاصه می‌گردد و سرمایه‌گذاری به عنوان مهمترین ابزار و موتور محرکه سایر موضوعات تلقی می‌گردد. با توجه به اینکه این مناطق می‌تواند یاری‌دهنده کشورهای در حال توسعه در رهایی از فقر و عقب ماندگی باشد، این کشورها به ایجاد مناطق آزاد روی آوردند. ایران نیز با توجه به اینکه با احداث مناطق آزاد در پی آن است تا کشور را در مسیر توسعه و همسو با اقتصاد جهانی قرار دهد، به همین منظور در شمال، جنوب، شرق و غرب دارای مناطق آزاد است. به این منظور پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی، تحلیلی و با بهره‌گیری از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی سعی نموده تا به تبیین اثرات ژئواکونومیکی مناطق آزاد بر توسعه مناطق پیرامون که به صورت مطالعه موردی به بررسی منطقه آزاد انزلی و توسعه مناطق چیرامونی پرداخته هست را بیان نماید. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، از آنجایی که منطقه آزاد انزلی در پی افزایش سرمایه‌گذاری و ثبت شرکت‌ها و تولید و صادرات است، موجب اشتغال و توسعه اقتصادی در مناطق پیرامونی خود شده است.

واژه‌های کلیدی: مناطق آزاد، توسعه پایدار، ژئواکونومی، منطقه آزاد انزلی

^۱. (نویسنده مسئول): Dr.mranjbar@gmail.com

مقدمه

امروزه یکی از راهکارهای مفید و مناسب برای گسترش سرمایه‌گذاری (داخلی و خارجی)، ایجاد مناطق آزاد تجاری می‌باشد. شکل‌گیری مناطق آزاد تجاری - صنعتی در بسیاری از کشورهای جهان و از جمله در ایران با هدف فراهم آوردن بسترهای لازم برای ارتقای درجه پیوندیابی با بازارهای جهانی و افزایش میزان صادرات کالاها و خدمات از طریق حذف یا کاهش محدودیت‌های متعارف موجود در سرزمین اصلی و ایجاد مزیت نسبی برای فعالیت‌های اقتصادی در آن مناطق بوده است که به طور معمول با تجهیز سرمایه‌های خارجی و بهره‌گیری از مدیریت و دانش فنی سطح بالا به تسریع رشد و توسعه اقتصادی آن مناطق انجامیده است (ممی‌پور، بشارتی، بهبودی، ۱۳۹۳: ۱۳۴). مناطق آزاد یکی از عناصر ساختار سیاسی فضا است، در ایران نیز مناطق آزاد با هویت و کارکردهای نظری - عملی خاص خود، در سازمان سیاسی فضای جغرافیایی ایران پدید آمده است و بخشی از ساختار فضا را در ایران در بر گرفته‌اند. این مناطق صرف نظر از فلسفه وجودی، ماهیت و کارکردهای اقتصادی - تجاری آن‌ها، از آن جهت که بخشی از حاکمیت و اقتدار سیاسی حکومت و دولت مرکزی را به خود اختصاص می‌دهند و نسبت به سایر عناصر سازمان سیاسی - فضا از موقعیت ترجیحی برخوردارند، مورد توجه جغرافیای سیاسی قرار دارند (حافظ‌نیا، ۱۳۸۱: ۴۰۶). در واقع، نقش جغرافیای این مناطق در پیوند اقتصاد داخلی به اقتصادهای بین‌المللی بهترین توجیه برای نقش ژئواکونومیک آن‌ها است. حتی نقش مناطق آزاد در همگرایی و فعالیت‌های مشترک اقتصادی کشورهای متفاوت، می‌تواند در شکل‌گیری صلح و امنیت منطقه‌ای نیز نقش بارزی ایفا نماید و به شکل‌گیری و تأسیس همگرایی اقتصادی هم‌بیانجامد (ولیعلی زاده، ذکی، ۱۳۹۲: ۳). مناطق آزاد، علی‌رغم گستره فضایی محدود آن‌ها، با توجه به فلسفه وجودی متمایز و نوع مدیریت ویژه، در صورت به‌کارگیری سیاست‌های کارا و اصولی می‌توانند در مقام کانون‌هایی خرد مقیاس، اما با نقش‌آفرینی‌های کلان اقتصادی در متن معادلات ژئواکونومیک ظاهر شوند. هدف از ایجاد و توسعه مناطق آزاد؛ افزایش و توسعه صادرات، ایجاد اشتغال، جذب سرمایه - گذاری داخلی و خارجی و انتقال تکنولوژی، افزایش درآمدهای عمومی، افزایش توریسم، ارتقای جایگاه اقتصادی کشور و بهره‌مندی از اقتصاد رقابتی است (اسفندیاری، حسین زاده، دلاوری، ۱۳۸۸: ۱۱۹).

بر اثر تحولات صورت گرفته پس از فروپاشی شوروی و در پی تغییر و تحولات ساختاری روابط بین‌الملل منطقه قفقاز و کشورهای حاشیه دریای خزر در معادلات منطقه‌ای و جهانی اهمیت یافتند. امری که با دوران پس از جنگ تحمیلی در ایران و آغاز عصر سازندگی کشور همزمان گردید. عصری که ایران به دنبال ورود به اقتصاد جهانی و اخذ سرمایه و به تبع آن دانش و تکنولوژی جدید بود. هدفی که دولت وقت با ایجاد مناطق آزاد کشور در پی تحقق آن بود (www.anzalifz.ir). یکی از مناطق آزاد در ایران منطقه آزاد انزلی است، منطقه آزاد تجاری صنعتی انزلی در سال ۸۴ از طرف هیأت وزیران تعیین و ابلاغ شد که بر اساس آن منطقه آزاد انزلی در سه بخش و محدوده مجزای بندری؛ اداره کل بنادر و کشتیرانی استان، شهرک صنعتی انزلی و محدوده منطقه ویژه اقتصادی سابق انزلی با مساحت ۳۲۰۰ هکتار خشکی و تا عمق ۲ کیلومتر از دریا در طول ۲۰ کیلومتر از حاشیه دریای خزر را شامل می‌شود. منطقه آزاد انزلی یکی از مناطق آزاد ایران است که در راستای اهداف اقتصادی کشور ایجاد شده است.

توسعه

درباره تعریف توسعه، اتفاق نظرهای هرچند غیر جامع وجود دارد که بر طبق آن‌ها این اصطلاح به فرایندی اطلاق می‌شود که منجر به رشد اقتصادی گردد. اما این تعریفی بسیار محدود است که تنها بر مبنای پدیده‌ی اقتصادی بنا شده است. توسعه معمولاً شامل سایر پدیده‌ها و مفاهیم غیر اقتصادی نیز می‌گردد. بنابراین توسعه می‌تواند به عنوان یک فرایند اقتصادی، اجتماعی و سیاسی تعریف شود که به رشد مضاعف استانداردهای همه جانبه زندگی برای بخش بیشتری از افراد جامعه منجر می‌شود (خانی و جوادی، ۱۳۸۵: ۶). توسعه، پدیده‌ای تاریخی، متنوع، پیچیده و متناقض است. ویژگی اصلی آن توجه به شرایط انسانی است. تنزل آن به یک سری ویژگی‌های ضد

اجتماعی و تعامل بین آنها موجب می‌شود تا تجارت واقعی جوامع و مبارزه مردم آن جوامع برای تأمین معاش امری بی‌اهمیت جلوه نماید (مه‌دیخواه، ۱۳۸۶: ۸۶).

توسعه اقتصادی

توسعه اقتصادی دو هدف اصلی دارد: اول، افزایش ثروت و رفاه مردم جامعه (ریشه‌کنی فقر) و دوم ایجاد اشتغال که هر دوی این اهداف در راستای عدالت اجتماعی است. نگاه به توسعه اقتصادی در کشورهای پیشرفته و کشورهای توسعه نیافته متفاوت است. در کشورهای توسعه یافته، هدف اصلی افزایش رفاه و امکانات مردم است در حالی که در کشورهای عقب مانده، بیشتر ریشه‌کنی فقر و افزایش عدالت اجتماعی مدنظر است (www.niazemarkazi.com).

مناطق آزاد

در جهان فعلی همزمان با تأثیرات روزافزون جهانی شدن، دولت‌ها برای تدام حیات خود مجبور هستند که در این عرصه رقابت، جایی برای خود باز کرده و توان رقابتی خود را شکل دهند. از مهم ترین معیارهای ایجاد این توان رقابتی نقشی است که دولت‌ها به صورت کاملاً ویژه ملزم به ایفای آن در دایره تجارت جهانی هستند. حاصل این جریان و گذر از روند موجود ایجاد مناطقی در شکل و ماهیت ابزارهای اقتصادی بود که معمولاً از آنها تحت عنوان مناطق آزاد یاد می‌شود (ولیکلی زاده، ذکی، ۱۳۹۲: ۳). به منظور تسریع در انجام امور زیربنایی، عمران و آبادانی، رشد و توسعه اقتصادی، سرمایه‌گذاری و افزایش درآمد عمومی، ایجاد اشتغال سالم و مولد، تنظیم بازار کار و کالا، حضور فعال در بازارهای جهانی و منطقه‌ای، تولید و صادرات کالاهای صنعتی و تبدیلی و ارائه خدمات عمومی، به دولت اجازه داده می‌شود تا مناطقی را به عنوان مناطق آزاد تجاری و صنعتی و براساس موازین قانونی بوجود آورد (آهنگران، ۱۳۸۳: ۱). مناطق آزاد، نواحی صنعتی با انگیزش‌های خاص جهت جذب سرمایه خارجی هستند که در آنها مواد اولیه وارداتی تا درجه‌ای پردازش و صادر می‌شود (ILO: ۱۹۹۸: ۱۱۳).

ژئواکونومی

به عقیده ادوارد لوتواک از دهه ی ۹۰ میلادی مؤلفه های اقتصادی جایگزین اهداف نظامی و استراتژیک شدند و عامل منازعات و درگیری‌های قرن آینده دیگر همان موضوعات قرن گذشته نیست، بلکه در کنار هر تنش عاملی اقتصادی خودنمایی می‌کند (لوتواک، ۱۹۹۰: ۸۹). در حال حاضر رهیافت ژئواکونومی در سیاست تجاری کشورهای غربی کاملاً مشهود است، ژئواکونومیک رویکردی در تحلیل مسایل بین‌المللی، به ویژه رقابت دولت‌های بزرگ در مناطق حساس جهان است؛ که در آن به جغرافیا، قدرت، و اقتصاد در تعامل با یکدیگر توجه می‌شود، ژئواکونومی که جزئی از ژئوپلیتیک است. (مجتهدزاده، ۱۳۵۶: ۵۰)

در این راستا قدرت‌های بزرگ صنعتی به دنبال کسب انرژی و رقابت اقتصادی با یکدیگر همواره به مسایل غرب آسیا حساسیت نشان داده‌اند و این در حالی است که با تبدیل ژاپن و آسیای شرقی به قطب‌های بزرگ اقتصادی، اهمیت انرژی این منطقه بیشتر شده است. با توجه به اینکه انرژی نیاز مبرم جهان در قرن بیست و یکم است، بنابراین، کشمکش و رقابت برای کسب منابع انرژی هیدروکربنی بین قدرت‌های بزرگ به منطقه ژئواکونومیک غرب آسیا نیز سرایت خواهد کرد (کمپ، جفری و هارکاو، رابرت ۱۳۸۴، ۱۱ - ۱۴). در حال حاضر چالش‌های سنگینی پیش روی جهان وجود دارد و ناامنی‌های اخیر نشان از بروز بحران در سطح گسل دو بخش شرقی و غربی سیستم در حال ظهور جهان دارد، ساختار ژئوپلیتیکی در حال ظهور جهان در قالب دوسازه رقیب یعنی ناتو و شانگ‌های در حال شکل گیری است (حافظ نیا، ۱۳۹۴: ۱).

تاریخچه مناطق آزاد در جهان

اولین مناطق آزاد جهان در یونان و روم باستان شکل گرفته بوده است. بندر «چالیس و پیرائوس» در یونان محصور با دیوارهای دفاعی بود و بندر «دلاس» در روم با هدف افزایش حجم مبادلات تجاری با مصر، یونان، سوریه، شمال آفریقا و آسیا تاسیس شده بود. اولین منطقه صادرات در آسیا «کاندلا» نام داشت که در سال ۱۹۶۵ در هند تأسیس شد. اندکی بعد تایوان در سال ۱۹۶۶ به ایجاد منطقه پردازش «کائونسینگ» و کره جنوبی در سال ۱۹۷۰ به تأسیس منطقه پردازش صادرات «ماسان» مبادرت کردند. هر دو کشور کره جنوبی و تایوان

در اواخر دهه ۱۹۵۰ و دهه ۱۹۶۰ ایجاد صنایعی را که به توسعه صادرات محصولات آن‌ها منجر می‌شد را قوت بخشیدند. البته آن‌ها هنگامی به این اقدامات دست زدند که هنوز سایر کشورهای در حال توسعه آسیا، استراتژی جایگزینی واردات را به شدت دنبال می‌کردند. در دهه ۱۹۷۰ تغییرات شدید در خط‌مشی توسعه بسیاری از کشورهای قاره آسیا صورت گرفت. بدین ترتیب که سیاست جایگزینی واردات را رها کرده و به سیاست توسعه صادرات روی آوردند. بدین ترتیب مناطق پردازش صادرات در مالزی، سریلانکا، تایلند و فیلیپین نیز مانند کشورهای دیگر شکل گرفت. حتی کشورهایی مانند هند، پاکستان و اندونزی که هنوز از سیاست‌های حمایتی (بخش داخلی) دست برداشته بودند، به منظور توسعه صادرات خود به تأسیس مناطق پردازش صادرات همت گماردند (www.mgtsolution.com).

مناطق آزاد، از پتانسیل نقش آفرینی در سطوح مختلف فضایی (محلی، ملی، فراملی و حتی جهانی) برخوردار هستند که دایره نفوذ و سطح موفقیت آن‌ها در این سطوح فضایی را کارکردها و میزان موفقیت آن‌ها در تعریف، اجرا و حفظ علت وجودی و کارکردی ویژه آن مناطق مشخص می‌کند. به عبارتی، وزن ژئواکونومیکی مناطق آزاد، قبل از هر چیزی در متن علت وجودی آن مناطق شکل می‌گیرد. به گونه‌ای که نقش فضایی این مناطق در پیوند و اتصال اقتصاد داخلی با اقتصادهای فراملی، جهانی بهترین تبیین برای نقش ژئواکونومیکی مناطق آزاد است (ولیکلی زاده، ۱۳۹۴: ۱۵۸).

به طور کلی اهداف و فلسفه شکل‌گیری مناطق آزاد در جهان را به صورت زیر بیان می‌کنند:

۱. جذب سرمایه‌های خارجی و داخلی.
۲. ایجاد فرصت‌های شغلی جدید.
۳. کسب درآمد ارزی و افزایش صادرات.
۴. دستیابی به فناوری پیشرفته.
۵. ارتقا و توسعه فعالیت‌های تولیدی با جهت‌گیری صادراتی توسط سرمایه‌گذارهای خارجی و سرمایه‌های سرگردان داخلی.
۶. جذب نقدینگی سرگردان داخلی و کمک به مهار تورم.
۷. محرومیت‌زدایی از مناطقی که امکان رشد و توسعه بالقوه را دارند.
۸. افزایش کارایی اقتصاد ملی.
۹. اتصال تدریجی اقتصاد ملی به اقتصاد جهانی.

عوامل کلیدی موفقیت مناطق آزاد تجاری

بی‌شک، موفقیت مناطق آزاد تجاری به شرایطی بستگی دارد که برخی از آنها عوامل بازدارنده و بعضی دیگر تسهیل‌کننده هستند. یافته‌های پژوهش طاهر (۱۹۹۸) نشان می‌دهد که رقابت بر مبنای ارائه خدمات و کیفیت آن‌ها، عامل موفقیت مناطق آزاد تجاری محسوب می‌شود. بدری (۱۹۹۶) معتقد است برای موفقیت منطقه آزاد تجاری، باید عوامل جذب‌کننده شرکت‌ها شناخته شوند. طبق مطالعات وی درباره مناطق آزاد تجاری کشورهای در حال توسعه، عوامل کلیدی موفقیت در این مناطق عبارتند از:

۱. ثبات سیاسی: ثبات سیاسی مهمترین عاملی است که موجب جذب سرمایه در کشور میزبان می‌شود. سرمایه‌گذاران خارجی به طور معمول از سرمایه‌گذاری در کشوری که ثبات سیاسی ندارد و این بی‌ثباتی پیوسته برای منافع آن‌ها تهدیدآمیز است، اجتناب می‌کنند.
۲. تعهد به اقتصاد آزاد: هر چه تعهد دولت میزبان به سرمایه‌گذاری، تجارت آزاد و مانند این‌ها بیشتر باشد، مناطق آزاد تجاری جذابیت بیشتری برای سرمایه‌گذاران خارجی خواهند داشت.
۳. محل استراتژیک: منطقه آزاد تجاری باید به بازارهای بین‌المللی عمده نزدیک باشد.

۴. در دسترس بودن نیروی کار ارزان: تولیدکنندگان خارجی به دنبال کاهش هزینه تولید هستند و از این رو، نیروی کار ارزان از عواملی است که در جذب سرمایه‌گذاران به منطقه آزاد تجاری مؤثر می‌باشد.
۵. زیرساخت‌های مناسب: وجود زیرساخت‌های مناسب مانند سیستم‌های حمل‌ونقل، ارتباطات و اداری برای موفقیت مناطق آزاد تجاری یک ضرورت محسوب می‌شود (ره‌نورد، ۱۳۸۹: ۱۴).

سابقه ایجاد مناطق آزاد ایران

تاسیس مناطق آزاد صنعتی تجاری یا مناطق پردازش صادرات در کشورهای در حال توسعه از جمله پدیده‌های اقتصادی یک ربع قرن اخیر است. هدف از برپایی این مناطق، فراهم ساختن شرایط مناسب برای افزایش تولید و صدور کالاهای صنعتی از طریق راهیابی به بازارهای جهانی بر اساس اصول رقابت آزاد و اجرای سیستم‌های مبتنی بر بازار آزاد برای کشورهای صاحب منطقه بوده است (حافظ نیا، ذوقی بارانی، احمدی پور، ۱۳۹۰: ۲۶). اندیشه تأسیس و راه‌اندازی مناطق آزاد در ایران در دهه ۱۳۳۰ شکل گرفت. در آن سال‌ها با توجه به وجود مشکلات ناشی از فقدان تسهیلات و تأسیسات مورد نیاز برای نگهداری کالاهای وارده به کشور، در بنادر جنوبی ضرورت ایجاد مناطق آزاد در کشور احساس می‌شد. با وقوع انقلاب اسلامی ایران، جزیره کیش به عنوان اولین منطقه تجارت آزاد ایران تعیین و در سال ۱۳۶۸ براساس برنامه پنج ساله اول توسعه به دولت اجازه داده شده تا در سه نقطه مرزی کشور اقدام به تأسیس مناطق آزاد تجاری صنعتی کند (اسفندیاری، حسین زاده، دلاوری، ۱۳۸۰: ۱۲۶).

اهداف مناطق آزاد جهان و ایران

مناطق آزاد مبتنی بر این اعتقاد شکل گرفته‌اند که سرمایه‌موتور رشد و توسعه اقتصادی یک کشور است (اسفندیاری، حسین زاده، دلاور، ۱۳۸۷: ۱۲۶). اهداف اصلی مناطق آزاد، کسب درآمد ارزی بیشتر برای کشورهای در حال توسعه، ایجاد اشتغال، انتقال فن‌آوری و جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. البته برخی از کشورها هدف‌های دیگری مانند محدودیت‌زدایی و توجه به مناطق محروم را نیز دنبال می‌کنند. لیکن دیدگاه‌های گوناگونی در زمینه اهداف تأسیس مناطق آزاد در کشورهای مختلف وجود دارد که به چند مورد از آنها اشاره می‌شود:

۱. تأمین کمبودهای توسعه اقتصاد ملی
۲. بهره‌گیری از مزایا، پتانسیل‌ها و به طور کلی برتری‌های نسبی اقتصاد ملی
۳. برقراری ارتباط سیستماتیک بین اقتصاد ملی و جهانی مطالعات فرسنگی
۴. کسب و افزودن بر مهارت‌ها و نیروی کار و مدیریت
۵. تولید و اشتغال
۶. تولید و تحصیل درآمدهای ارزی
۷. جذب سرمایه‌های خارجی و فناوری پیشرفته (کامران، ۱۳۸۱: ۳۶).

از سوی دیگر ماده ۱ قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری- صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوبه مجلس شورای اسلامی اهداف تشکیل مناطق آزاد تجاری- صنعتی را به شرح ذیل اعلام می‌کند:

۱. ایجاد اشتغال سالم و مولد
۲. سرمایه‌گذاری و افزایش درآمد عمومی تنظیم بازار کار و کالا
۳. حضور فعال در بازارهای جهانی و منطقه‌ای
۴. تولید و صادرات کالاهای صنعتی و تبدیلی و ارائه خدمات عمومی

ردیف	نام منطقه آزاد	استان
۱	منطقه آزاد ارس	آذربایجان شرقی

۲	منطقه آزاد اروند	خوزستان
۳	منطقه آزاد انزلی	گیلان
۴	منطقه آزاد چابهار	سیستان و بلوچستان
۵	منطقه آزاد قشم	هرمزگان
۶	منطقه آزاد کیش	هرمزگان
۷	منطقه آزاد ماکو	آذربایجان غربی

جدول ۱. لیست مناطق آزاد ایران

(منبع: مطالعات کتابخانه‌ای نگارندگان)

نقش مناطق آزاد ایران در جهت نیل به توسعه

برای ترسیم نقشی نوین در آینده برای مناطق آزاد لازم است دو رویکرد مهم اقتصاد دانش محور و جهانی شدن مد نظر قرار گیرد. خوشبختانه در اهداف برنامه چهارم این رویکردها لحاظ شده و نقشی قابل توجه به مناطق آزاد اعطا شده است. در نظامات امروزی جهان حضور علم در همه تصمیمات، قواعد و قوانین و در تمام شئون اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی و حتی نظامی قابل مشاهده است و بر این اساس قرن بیست و یکم را قرن دانش محور اطلاق می‌کنند. بر مبنای اقتصاد دانش محور، توسعه ملی در هر کشور به میزان ارزش اقتصادی تولیدات آن کشور بستگی دارد که در زنجیره ارزش اقتصاد جهانی ایجاد می‌شود. بر این اساس لازم است مناطق آزاد به مناطقی تبدیل شوند که در امکان ایجاد تعامل میان دانش و تولید و تجارت تسهیلات بیشتری فراهم نمایند. از سوی دیگر با جهانی شدن اقتصاد شاهد آن هستیم که تولید و تجارت جهانی گسترش یافته و کشورها با عضویت در سازمان جهانی تجارت و گسترش به حذف موانع تجاری و گسترش تجارت نائل موافقتنامه‌های تجاری منطقه‌ای (RTAs) آمده‌اند.

نمودار ۱. مدل مفهومی؛ مناطق آزاد و سیاست‌های منطقه‌ای

(منبع: قامتی مجرد و قربانی سپهر، ۱۳۹۹)

امروزه موانع اصلی عدم برخورداری از تکنولوژی پیشرفته در برخی از کشورهای در حال توسعه، عدم وجود نیروی انسانی ماهر و زیرساخت‌های مورد نیاز در برخورداری از این تکنولوژی است. با توجه به موارد مذکور، لازم است با فراهم آوردن بسترهای مناسب در مناطق آزاد نظیر ایجاد زیرساخت‌ها، آموزش نیروی انسانی، تفویض کامل اختیارات به مدیران مناطق آزاد، به‌کارگیری گسترده توان‌بخش خصوصی در مدیریت مناطق و حضور گسترده مناطق آزاد در مجامع بین‌المللی و نمایشگاه‌ها، به جذب این عوامل تولید در مناطق آزاد کشور اقدام نمود. از دیگر الزامات در این راستا ایجاد مراکز معتبر مشاوره‌ای برای انجام سرمایه‌گذاری‌های خصوصی و خارجی در مناطق آزاد است. با اعطای مشاوره‌هایی می‌توان سرمایه‌گذاری‌های با بازده مناسب را به سرمایه‌گذاران معرفی کرد و این امر در جذب سرمایه‌گذاری به مناطق آزاد موثر خواهد بود. با توجه به مراتب فوق در شرایط نوین، نقش و مأموریت مناطق آزاد دیگر یک مأموریت محلی و یا منطقه‌ای نیست بلکه به آن‌ها یک مأموریت ملی محول شده و آن توسعه اقتصادی کشور است. مناطق آزاد وظیفه دارند به عنوان یک پالوت عوامل تولید را جذب نمایند و با ایجاد پیوند میان آن‌ها و عوامل تولید داخلی امکان رشد اقتصادی و در نهایت رفاه ملی را برای کشور به ارمغان آورند.

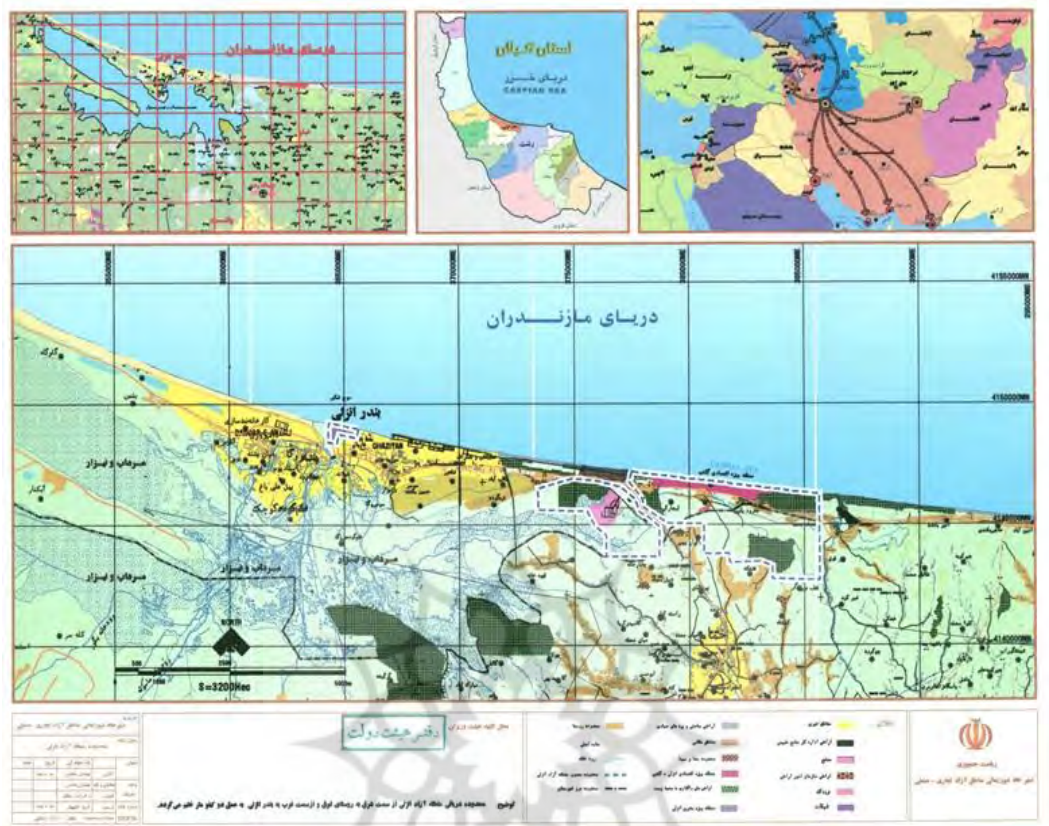
برنامه چهارم توسعه نقش فعالی برای مناطق آزاد تعیین و اهدافی برای مناطق آزاد ذکر شده است. در ماده ۳۳ امکان اصلاح قانون مناطق آزاد تجاری صنعتی به منظور هم‌پیوندی فعال با اقتصاد جهانی و رونق بخشیدن به تجارت خارجی پیش بینی شده است. همچنین ماده ۳۵ قانون برنامه چهارم توسعه بطور خاص به مناطق آزاد اختصاص دارد. رئوس مطالب مطروح در این ماده به شرح ذیل است:

۱. مدیریت سازمان مناطق آزاد، بالاترین مقام اجرایی منطقه است.
۲. لزوم هماهنگی دستگاه‌های اجرایی با سازمان مناطق آزاد
۳. برای ورود کالاهای تولیدی یا پردازش شده در مناطق آزاد به داخل کشور به میزان مجموع ارزش افزوده و ارزش مواد اولیه و قطعات داخلی به کار رفته، از پرداخت حقوق ورودی معاف خواهند بود.
۴. مواد اولیه و واسطه‌ای خارجی در تولید مشروط به پرداخت حقوق ورودی در حکم مواد اولیه و کالای داخلی محسوب می‌شوند.
۵. امکان اخذ حقوق، عوارض و هزینه‌های بندری توسط مناطق آزاد در نواحی این مناطق
۶. معافیت مناطق آزاد از حقوق ورودی و مالیات و پرداخت عوارض براساس قانون مناطق آزاد
۷. امکان ایجاد مراکز دانشگاهی خصوصی در مناطق آزاد

بنابراین با اجرای برنامه چهارم انتظار بر آن است که برخی از موانع و مشکلات فعلی مناطق آزاد مرتفع شده و در عین حال با بررسی‌های کارشناسی، نارسایی‌های فعلی قانون، شناسایی و پیشنهاد اصلاح قانون مناطق آزاد تهیه گردد (فیض پور، خان‌علیزاده، ده موبد، ۱۳۹۰: ۶۷۸).

منطقه آزاد انزلی

منطقه آزاد انزلی یکی از مناطق آزاد هفتگانه ایران است که از سال ۱۳۸۴ رسماً آغاز به کار نموده است. با شروع به کار بورس کالا در این منطقه که تمامی محصولات قابل عرضه در بورس کالای کشور و به خصوص محصولات کشاورزی استان گیلان در آن عرضه خواهد شد، در آینده نزدیک منطقه آزاد انزلی به بورس کالای شمال کشور و دریای خزر تبدیل خواهد شد. بندر انزلی به عنوان بزرگ‌ترین بندر جنوب دریای خزر دارای سابقه طولانی ترابری کالا بین ایران و اروپا بوده است. این بندر محل مناسبی برای ذخیره سازی، ترانزیت و حمل مجدد کالا به آسیای میانه است (منطقه آزاد در فاصله ۴۰ کیلومتری بندر انزلی است). بندر انزلی یکی از فعال‌ترین بنادر در بین ۵ کشور حاشیه دریای خزر و بزرگ‌ترین بندر حاشیه شمالی کشور می‌باشد که به دلیل واقع شدن در مسیر ترانزیتی شمال جنوب، کشورهای آسیای جنوب شرقی، حاشیه خلیج فارس، جمهوری‌های آسیای میانه، قفقاز، روسیه و اروپا از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است (ممی‌پور، بشارتی، بهبودی، ۱۳۹۳: ۱۳۶).

نقشه ۱. محدوده منطقه آزاد انزلی

منبع: (www.freezones.ir)

افزایش رشد سرمایه‌گذاری در منطقه آزاد انزلی

رشد قابل توجه شاخص‌ها در بخش‌های مختلف سرمایه‌گذاری در منطقه متبوع خود در یازده ماه سال جاری نسبت به مدت مشابه در سال ۹۳ را نشان می‌دهد. طی این مدت متغیرهای مختلف سرمایه‌گذاری از منظر تعداد، میزان سرمایه‌گذاری اظهار و محقق شده از ۵۲ تا ۶۲ درصد در مقایسه با یازده ماه سال ۹۳ رشد نشان می‌دهد. در یازده ماه سال ۹۴ تعداد مجوزهای سرمایه‌گذاری صادره ۵۷ فقره بود، در حالیکه در سال گذشته این تعداد ۳۷ فقره بوده است، از سوی دیگر میزان سرمایه‌گذاری اظهار شده از سوی ۵۷ سرمایه‌گذار منطقه آزاد انزلی ۱۹۸۹۴ میلیارد ریال اعلام شده که در مقایسه با ۱۲۲۷۲ میلیارد ریال مدت مشابه سال ۹۳ این رقم بیانگر رشد ۶۲ درصدی استماعون اقتصادی و سرمایه‌گذاری سازمان منطقه آزاد انزلی در خصوص سرمایه‌گذاری‌های محقق شده در این منطقه از فروردین ماه لغایت پایان بهمن ماه سال جاری گفت در طول یازده ماه سال ۹۳، حجم سرمایه‌گذاری محقق شده در این منطقه ۱۵۱۹.۲ میلیارد ریال بوده و این میزان در سال جاری ۲۳۱۷.۱ میلیارد ریال است که از افزایش ۵۲ درصدی حکایت دارد.

افزایش رشد صادرات در منطقه آزاد انزلی

صادرات محصولات تولیدی در این منطقه به خارج از کشور طی یازده ماه سال جاری در مقایسه با مدت مشابه سال رشد ۳۸۵ درصدی داشته است. در این مدت بیش از ۴۰ میلیون دلار از محصولات تولیدی واحدهای تولیدی صنعتی منطقه آزاد انزلی به بازارهای مصرف در خارج از کشور صادر شده و این در حالی است که در یازده ماه سال ۹۳ این رقم ۸ و ۳ دهم میلیون دلار بوده است. همچنین وضعیت صادرات کالاهای تولیدی از فروردین لغایت ابتدای اسفند ماه ۱۳۹۴ رقمی در حدود ۲۷۶۲ میلیون ریال به داخل کشور صادر شده، که در قیاس با میزان ۲۰۶۳ میلیون ریالی این شاخص طی مدت مشابه سال ۱۳۹۳، از رشد ۳۴ درصدی برخوردار بوده است. بازارهای هدف

محصولات تولیدی منطقه آزاد انزلی کشورهای ترکیه، روسیه، آذربایجان، عراق، تاجیکستان، ترکمنستان، چک، تایوان، آلمان و ... است. انواع پوشاک، تجهیزات ضد انفجار پالایشگاه، لوازم بهداشتی، فرآورده‌های کشاورزی، ماشین‌آلات، انواع ظروف یکبار مصرف، شمش آهن و میلگرد، انواع لامپ کم مصرف، تابلو برق و انواع قطعات ماشین مجموع محصولات صادراتی به کشورهای دیگر و داخل کشور را تشکیل می‌دهد. همچنین در مورد رشد ترانزیت کالا از مسیر منطقه آزاد انزلی در یازده ماه سال ۹۴، ترانزیت از طریق منطقه آزاد انزلی به ارزش ۲۱۷ میلیون دلار بوده که در مقایسه با ۱۱۰ میلیون دلار سال ۹۳ بیانگر افزایش ۹۷ درصدی است.

نقش منطقه آزاد در توسعه اقتصادی استان

منطقه آزاد تجاری صنعتی انزلی اهدافی همچون عمران و آبادانی و ارائه خدمات عمومی، رشد و توسعه اقتصاد، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی، ایجاد اشتغال سالم و مولد، تنظیم بازار کار و کالا، تشویق تولید و صادرات کالا، ورود و حضور فعال در بازارهای منطقه ای و جهانی، جذب فناوری های جدید و انتقال علم و دانش فنی به عوامل تولید داخلی همسو با توسعه علمی و فناوری جهان، تسریع در فرآیندهای تجاری، اقتصادی و فناوری (کاتالیزور) با ایجاد بستر مناسب برای انجام آزمایشی طرح‌ها و تعمیم آن به سرتاسر کشور که رسالت تعامل فعال با جهان، منطبق با سند چشم‌انداز بیست ساله کشور را دنبال می‌کند (www.freena.ir). این سازمان با وجود قوانین بسیار مناسب نظیر انواع معافیت‌های مالیاتی و ایجاد امنیت سرمایه و دارایی (ماده ۵ قانون چگونگی اداره مناطق آزاد) از مناطق بسیار مستعد جهت جذب افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی به شمار می‌آید که با توجه به نزدیکی به کلانشهر رشت و بندر انزلی است و توان ایجاد رقابت با بنادر کشورهای حاشیه دریای خزر را دارد. استان گیلان یک منطقه کشاورزی است و از استعداد زیادی در جهت ایجاد صنایع فرآوری تبدیلی و بسته‌بندی محصولات کشاورزی برخوردار است و منطقه آزاد انزلی در کارکردهای اقتصادی خود می‌تواند اموری را همچون پشتیبانی صادراتی و بازاریابی، بازاریابی خدمات، خدمات لجستیکی محصولات کشاورزی را در استان عهده‌دار گردد. نقش توسعه آفرینی منطقه آزاد انزلی برای گیلان، منطقه شمال و در نهایت ایران بسیار حائز اهمیت است زیرا مناطق آزاد یک مدل توسعه مدیریتی و توسعه اقتصادی هستند با ایجاد یک سری مزیت‌های خاص در یک محدوده‌های خاص برای جذب سرمایه- گذار راه‌اندازی می‌شوند. منطقه آزاد تجاری - صنعتی انزلی اهدافی همچون عمران و آبادانی و ارائه خدمات عمومی، رشد و توسعه اقتصاد، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی، ایجاد اشتغال سالم و مولد، تنظیم بازار کار و کالا، تشویق تولید و صادرات کالا، ورود و حضور فعال در بازارهای منطقه‌ای و جهانی، جذب فناوری‌های جدید و انتقال علم و دانش فنی به عوامل تولید داخلی همسو با توسعه علمی و فناوری جهان، تسریع در فرآیندهای تجاری، اقتصادی و فناوری (کاتالیزور) با ایجاد بستر مناسب برای انجام آزمایشی طرح‌ها و تعمیم آن به سرتاسر کشور که رسالت تعامل فعال با جهان، منطبق با سند چشم‌انداز بیست ساله کشور را دنبال می‌کند. (www.mehrnews.com) منطقه آزاد تجاری - صنعتی انزلی به واسطه قوانین و مقررات مناسب و همچنین آماده بودن زیر ساخت‌های لازم می‌تواند بعنوان پایلوتی برای ایجاد شرکت‌ها و واحدهای تولیدی - صنعتی که محصولات مرتبط یا مکمل را تولید می‌کنند، تبدیل گردد و از این طریق به رشد همه جانبه اقتصادی استان و کشور کمک نماید.

فرصت‌های منطقه آزاد انزلی برای استان گیلان

۱. منطقه آزاد تجاری - صنعتی یکی از بهترین مناطق جغرافیایی از نظر توسعه فعالیت‌های گردشگری، اقتصادی، صنعتی و تجاری با توجه به نزدیکی به کلان شهر رشت و بندر انزلی می‌باشد و توان ایجاد رقابت با بنادر کشورهای حاشیه دریای خزر را دارد.
۲. منطقه آزاد تجاری - صنعتی انزلی درصدد است با گسترش تجارت الکترونیکی و توسعه بازارهای مجازی و IT و همچنین برگزاری نمایشگاه‌های بین‌المللی باعث تنوع فعالیت‌ها در استان گردد.
۳. منطقه آزاد انزلی با دارا بودن دریا، جنگل، تالاب درصدد است با توسعه گردشگری، حفاظت از تالاب بین‌المللی انزلی، توسعه کاربری‌های توریستی، راه‌اندازی مسیر دریایی به دیگر بنادر شمالی کشور مانند نوشهر و بندر ترکمن بتواند باعث توسعه خدمات گردشگری منطقه‌ای، ملی و فراملی گردد.

۴. منطقه آزاد تجاری - صنعتی انزلی با توجه به اینکه کشاورزی فعالیت محوری استان گیلان می‌باشد، از مناطق بسیار مستعد در جهت ایجاد صنایع فرآوری تبدیلی و بسته‌بندی محصولات کشاورزی می‌باشد و ارزش افزوده را در استان باعث می‌شود.
۵. منطقه آزاد انزلی در کارکردهای اقتصادی خود می‌تواند اموری را همچون پشتیبانی صادراتی و بازاریابی، بازاریابی، خدمات، خدمات لجستیک محصولات کشاورزی را در استان عهده‌دار گردد و کشاورزی سنتی را به کشاورزی نوین که آمیزه‌ای از صنعت و تکنولوژی است، تبدیل نماید.
۶. منطقه آزاد تجاری - صنعتی انزلی به واسطه قوانین و مقررات مناسب و همچنین آماده بودن زیر ساخت‌های لازم می‌تواند به عنوان پایلوتی برای ایجاد شرکت‌ها و واحدهای تولیدی - صنعتی که محصولات مرتبط یا مکمل را تولید می‌کنند، تبدیل گردد و از این طریق به رشد همه جانبه اقتصادی استان و کشور کمک نماید.
۷. منطقه آزاد انزلی با توسعه صنایع تبدیلی، افزایش بازدهی فعالیت‌های کشاورزی، توسعه صنایع با تکنولوژی بالا، تخصصی و صادراتی با عملکرد بین‌المللی (کشاورزی - الکترونیک - شیلات)، برقراری یارانه‌های صادراتی، تاکید بر توسعه صنعت در شهرک‌های صنعتی، در جهت توسعه صنعت صادراتی گام برمی‌دارد.
۸. منطقه آزاد تجاری - صنعتی انزلی بدلیل برخورداری از جایگاه رفیع ترانزیتی و حمل و نقل بواسطه واقع شدن در مسیر کریدور شمال - جنوب، توان بالایی در جهت ارتقا جایگاه استان در این زمینه را دارد.
۹. منطقه آزاد تجاری - صنعتی انزلی، با پیوند بنگاه‌های اقتصادی و تشکیل خوشه‌های صنعتی، درصدد است تا علاوه بر اینکه هزینه‌های مشترک بالاسری را کاهش دهد، به توسعه بخش صنعت در استان کمک نماید.
۱۰. منطقه آزاد تجاری - صنعتی انزلی با ایجاد و راه‌اندازی بندرگاه کاسپین علاوه بر گسترش فعالیت‌های بازرگانی و تجاری استان می‌تواند باعث گسترش صنایع دریایی و بندری شده و بدین لحاظ ۸۰ صنعت مرتبط با این صنعت را در استان فعال نماید.
۱۱. سازمان منطقه آزاد انزلی با فراهم نمودن مقدمات جهت ایجاد و راه‌اندازی بندرگاه نوین کاسپین و ایجاد راه آهن اتصال این بندرگاه به راه آهن در حال احداث قزوین - انزلی - آستارا می‌تواند موجب رونق هر چه بیشتر درآمدهای ترانزیتی در استان باشد.
۱۲. منطقه آزاد انزلی در تلاش است با توسعه پارک‌های علم و فناوری و گسترش ارتباطات علمی با مراکز و نهادهای آموزشی و تحقیقاتی در جهت انتقال دانش فناوری و تکنولوژی گام بردارد.
۱۳. منطقه آزاد انزلی با توسعه خدمات دانشگاهی برتر و ایجاد واحدهای دانشگاهی بین‌المللی و پذیرش دانشگاه‌های خصوصی، علاوه بر بسط و توسعه علوم و فنون در استان و همچنین باعث به وجود آمدن تقاضای گردشگری علمی و آموزشی در فصل سرما می‌گردد (www.elite-villa.com).

نتیجه گیری و دستاورد علمی پژوهشی

مناطق آزاد تجاری - صنعتی مناطقی هستند که کالا تولید می‌نمایند و یا بدون پرداخت عوارض گمرکی، از طریق هوا، دریا و زمین به صادرات کالا می‌پردازند. امروز کشورهای متفاوتی اعم از توسعه یافته و یا درحال توسعه با توجه به ویژگی‌های مناطق آزاد تجاری - صنعتی برای دستیابی به هدف‌هایی نظیر توسعه اقتصادی ملی، جذب سرمایه‌های خارجی، استفاده از برتری‌های نسبی، ایجاد فرصت‌های شغلی، تربیت نیروی انسانی، افزایش درآمدهای ناشی از فعالیت‌های خدماتی، افزایش کارایی اقتصادی ملی، آشنایی عینی و تجربی با اقتصاد جهانی، توسعه منطقه‌ای و تبدیل بخش‌های عقب‌مانده به قطب‌های توسعه، اقدام به ایجاد مناطق آزاد تجاری صنعتی نموده‌اند. بیش از چهار دهه پیش مناطق آزاد بر بنیاد نگرش‌های برون - نگر مبتنی بر مزیت‌ها و فرصت‌های اقتصادی، قابلیت دسترسی به بازارهای مصرف و با هدف گسترش صادرات، شکل گرفتند. در کشور ما نیز با توجه به حضور کمرنگ اقتصاد ملی در عرصه رقابت جهانی؛ ایجاد مناطق آزاد به عنوان عاملی مؤثر در جهت جبران فرصت‌های از دست رفته و توسعه صادرات، ایجاد اشتغال سالم و مولد،

ارتقای جایگاه اقتصادی کشور و بهره‌مندی از اقتصاد رقابتی مورد توجه و تأکید سیاستگذاران نظام اقتصادی کشور می‌باشد. ایجاد منطقه آزاد از جمله اقدامات در راستای حذف موانع و محدودیت‌های تجاری تلقی می‌شود. مناطق آزاد با ایجاد مشوق‌ها و معافیت‌های متنوع سعی دارند که سرمایه‌گذاری خارجی را جذب و آن را در تولید کالاهای صادراتی مورد استفاده قرار دهند. سپس با صادرات این کالاها کشور از آثار و مزایای مثبت صادرات و تجارت نظیر ایجاد اشتغال، رشد اقتصادی، توسعه منطقه‌ای برخوردار نمایند. نقش مناطق آزاد تجاری در توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه بر کسی پوشیده نیست. به واقع این نهادهای حقوقی و اقتصادی با ایجاد تسهیلاتی که از طریق حکومت قوانین و مقرراتی انعطاف‌پذیرتر از قواعد حاکم بر سرزمین اصلی محقق می‌شوند، در صدد ایجاد انگیزه برای سرمایه‌گذاران داخلی یا خارجی جهت سرمایه‌گذاری در منطقه و حوزه‌ای که دولت مرکزی خواهان آن است، می‌باشند. لذا مناطق آزاد مبتنی بر این اعتقاد شکل گرفته‌اند که سرمایه‌موتور رشد و توسعه اقتصادی یک کشور است، منطقه آزاد ناحیه‌ای از قلمرو کشور است که خارج از محدوده فیزیکی و قانونی و اداری تأسیسات گمرکی قرار دارد. ورود و خروجی سرمایه و سود به آن و جابجایی نیروی کار متخصص در منطقه به سهولت صورت می‌گیرد و کالاها و مواد خارجی را که منع قانونی نداشته باشند می‌تواند بدون هر گونه موانع گمرکی و ترانزیت یا در انبارهای آن نگهداری و یا در کارخانه‌های مستقر در آن تغییر شکل داده و به کالاهای دیگر تبدیل نمود. از انواع مناطق آزاد می‌توان منطقه آزاد تجاری، منطقه پردازش صادرات منطقه ویژه اقتصادی منطقه آزاد توریستی و منطقه آزاد شرکتها را نام برد. بسیاری از کشورهای در حال توسعه به منظور توسعه صادرات صنعتی، ایجاد اشتغال و انتقال تکنولوژی از طریق جذب سرمایه‌گذاری های مستقیم خارجی، اقدام به تأسیس مناطق ویژه اقتصادی نموده‌اند، تا افزایش تولید و به تبع آن صادرات، شاخص‌های توسعه اقتصادی کشورها را بهبود می‌بخشد.

از آنجایی که کشورهای در حال توسعه‌ای که به ایجاد منطقه آزاد روی آورده‌اند بر این باورند که منطقه آزاد می‌تواند یاری دهنده آنان در رهایی از فقر و عقب‌ماندگی باشد. تکنولوژی، مدیریت و سرمایه را به کشور وارد کند و عوامل تولید داخلی را با علم و دانش فنی خارجی تلفیق کرده و کشور را در مسیر توسعه و همسو با اقتصاد جهانی قرار دهد. اعتقاد این کشورها بر آن است که منطقه آزاد وسیله ورود به بازار جهانی و بهره‌گیری از برتری‌های نسبی اقتصاد داخلی در بازرگانی بین‌المللی است. دولت‌های این کشورها معتقد شده‌اند که توسعه اقتصادی و اقتصاد برون‌نگر امروزه ضرورتی گریزناپذیر است و دوام و تداوم آنها در گرو موفقیت آنان در راه نیل به این خواسته است. اکنون برای اغلب کشورهای یاد شده، در این که توسعه اقتصادی فرایندی است که با خروج کشور از اقتصاد محدود و بسته ملازمه دارد، تردیدی وجود ندارد و در عین حال بر این باورند که منطقه آزاد دریچه‌ای است که می‌تواند آنان را در راه این هدف یاری داده و توسعه اقتصادی آنان را شتاب بخشد. علاوه بر این، این کشورها بر این باورند که منطقه آزاد ابزاری است که می‌تواند برتری‌های بالقوه این کشورها را به توانایی بالفعل تبدیل کند و پلی مستحکم بین اقتصاد ملی آنها و اقتصاد بین‌المللی برپا سازد، در ایران نیز تفکر ایجاد مناطق آزاد تجاری، پیش از سال ۱۳۳۰ شکل گرفت و با تدوین برنامه اول توسعه به دولت اجازه داده شد تا در سه نقطه اقدام به تأسیس مناطق آزاد تجاری صنعتی کند. براساس این برنامه، گمرک و سازمان بنادر نیز موظف به ایجاد مناطق حراست شده ویژه ای شدند تا کالاها و مواد اولیه، قطعات و ابزار تولیدی را که بدون انتقال ارز وارد کشور می‌شد، به صورت امانی نگهداری کنند.

در این میان، بندر انزلی از جمله بنادر مهم شمالی و یکی از مناطق آزاد هفتگانه ایران است که در ساحل دریای خزر قرار دارد و بندر عمده استان گیلان محسوب می‌شود. بندر انزلی به عنوان بزرگترین بندر جنوب دریای خزر و دارای سابقه طولانی ترابری کالا بین ایران و اروپا بوده است در فاصله ۱۱ کیلومتری بندر انزلی، منطقه آزاد انزلی محلی مناسب برای ذخیره سازی، ترانزیت و حمل مجدد کالا به آسیای میانه است به علت موقعیت جغرافیایی خود، این منطقه آزاد دارای منابع نیروی انسانی ارزان و ماهر برای فعالیت در صنایع کشاورزی و سایر خطوط تولید و فعالیت‌های تجاری است. منطقه آزاد تجاری - صنعتی انزلی در دو قسمت جداگانه در شرق و غرب شهرستان بندر انزلی ایجاد می‌شود و هر یک از مناطق پتانسیل خاص خود را دارد که از جمله آنها عبارتند از: پتانسیل قسمت شرقی شامل تأسیسات بندری و گمرک، شهرک صنعتی، اراضی منابع طبیعی و مجاورت با تالاب انزلی می‌باشد پتانسیل قسمت غربی شامل

اراضی مناسب طبیعی، تراکم کم جمعیت و مناطق مسکونی، غالب زمین های زیر کشت برای صیفی کاری و باغات و کم ترین مقدار زمین جهت شالی کاری، دسترسی به ساحل مناسب و وجود اماکن و تاسیسات تفریحی و توریستی در منطقه است. سازمان تجاری صنعتی منطقه آزاد انزلی یکی از هفت منطقه آزاد تجاری صنعتی کشور است و همچنین این منطقه نزدیک ترین منطقه آزاد به پایتخت است، منطقه آزاد انزلی دارای موقعیت استراتژیکی در دریای خزر است و با بهره مندی از پتانسیل ها و معافیت های این منطقه توان رقابتی ایران را برای حضور موفق در بازارهای کشورهای حاشیه دریای خزر و روسیه تقویت می کند. منطقه آزاد تجاری- صنعتی انزلی اهدافی چون، عمران و آبادانی و ارایه خدمات عمومی، ایجاد اشتغال سالم و مولد، و توسعه اقتصاد، جذب سرمایه گذاری خارجی و داخلی، تنظیم بازار کار و کالا، تشویق تولید و صادرات کالا، ورود و حضور فعال در بازارهای منطقه ای و جهانی، جذب فناوری های جدید و انتقال علم و دانش فنی به عوامل تولید داخلی همسو با توسعه علمی و فناوری جهان، تسریع در فرآیندهای تجاری، اقتصادی و فناوری با ایجاد بستر مناسب جهت انجام آزمایشی طرح ها و تعمیم آن به سراسر کشور را دنبال می کند. نقش توسعه آفرینی منطقه آزاد انزلی برای گیلان، منطقه شمال و در نهایت ایران بسیار حائز اهمیت است زیرا مناطق آزاد یک مدل توسعه مدیریتی و توسعه اقتصادی هستند که در نهایت می تواند توسعه اقتصادی استان را شتاب بخشد، کما اینکه وجود ارقام و آمارها در این مقاله این موضوع را بیان نموده است. با توجه به موارد ذکر شده، به خوبی مشهود است که منطقه آزاد تجاری صنعتی انزلی تاثیر بسزایی توسعه اقتصادی استان گیلان دارد و علاوه بر ظرفیت هایی که تاکنون به کار گرفته شده، ظرفیت های بالقوه قابل توجهی نیز وجود دارد که اگر به کار گرفته شود قطعاً بیش از پیش شاهد شکوفایی اقتصادی در این استان خواهیم بود.

منابع

۱. آهنگران، جعفر (۱۳۸۳) قانون و مقررات مناطق آزاد تجاری - صنعتی، چاپ پنجم، انتشارات عیلام
۲. اسفندیاری، علی اصغر، مقدس حسین زاده، سمیره، دلوری، مجید (۱۳۸۷) پژوهشنامه اقتصادی، بهار، دوره ۸، شماره ۱، پیاپی ۲۸
۳. حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۱) جغرافیای سیاسی ایران، انتشارات سمت
۴. حافظ نیا، محمدرضا، ذوقی بارانی، کاظم، احمدی پور، زهرا (۱۳۹۰) بررسی تأثیر الگوی دوگانه مدیریت سیاسی فضا بر کارکردهای مناطق آزاد: مطالعه موردی کیش، فصلنامه جغرافیا، برنامه ریزی و آمایش فضا، دوره ۱۵، شماره ۱، بهار
۵. رهنورد، فرج الله (۱۳۸۹) عوامل موثر بر عملکرد مناطق آزاد تجاری صنعتی ایران، فرایند مدیریت و توسعه، شماره ۷۴، پاییز و زمستان
۶. فیض پور، محمدعلی، رسول خانعلی زاده و بابک ده موبد (۱۳۹۰) نقش مناطق آزاد در توسعه اقتصادی، چالش ها و فرصت ها با تأکید بر نقش منطقه آزاد قشم، همایش ملی قشم و چشم انداز آینده (۲۵ و ۲۶ اردیبهشت
۷. کامران، حسن (۱۳۸۱) علل توسعه نیافتگی مناطق آزاد ایران، مجله تحقیقات جغرافیایی تابستان و پاییز - شماره ۶۵ و ۶۶
۸. ممی پور، سیاب، بشارتی، زهرا، بهبودی، داوود (۱۳۹۳) بررسی و اولویت بندی عوامل جذب سرمایه گذاری در منطقه آزاد انزلی، مجله اقتصاد و توسعه منطقه ای سال بیست و یکم، دوره جدید شماره ۷، نیمه اول
۹. ولیقلی زاده، علی، ذکی، یاشار (۱۳۹۲) بررسی و تحلیل اهمیت ژئوآکونومیک مناطق آزاد ترکیه برای منطقه آزاد ارس، فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۸۳، پاییز
۱۰. ولیقلی زاده، علی (۱۳۹۴) تبیین اهمیت ژئوآکونومیکی قفقاز جنوبی در راستای ارتقای اقتصادی منطقه آزاد، مجله ژئوپلیتیک « بهار ۱۳۹۴ - شماره ۳۷
۱۱. هودر، راپرت (۲۰۰۰) جغرافیای توسعه در جهان و ایران، ترجمه فضیله خانی و ناصر جوادی، نشر قومس
۱۲. مهدیخواه، علیرضا (۱۳۸۶) مروری بر توسعه سیاسی و اقتصادی، انتشارات آرون

14. Ilo, (۱۹۹۸). Activities Export Processing Zone: Addressing The Social And Labour Issnes
15. www.niazemarkazi.com
16. www.mgtsolution.com
17. www.anzalifz.ir
18. www.mehrnews.com
19. www.elite-villa.com
20. www.freena.ir
21. www.khoorna.com
22. www.irica.gov.ir

